

ся, и действие силы тяги может быть сведено к статическому нагружению [6, с. 210].

Выводы:

1. Проанализирован вклад ученых ДНУ в теорию колебаний в ракетно–космической технике. Приведены факты, которые были не известны ранее широкому кругу ученых, что позволило внести коррективы в установленные представления о вкладе ученых Днепропетровска.

2. Впервые опубликованы неизвестные ранее широкому сообществу мировых научных кругов материалы по динамическому анализу и синтезу продольных нагрузок ракет, выполненные в докторской диссертации д.т.н., профессора И. К. Коська.

3. Метод динамического анализа переходных процессов в ракетах, созданный профессором И. К. Коськом, позволил определить условия, при которых возможно получить равнопрочную конструкцию корпуса ракеты минимального веса.

Список использованных источников

1. Санін Ф. П. Розвиток ракетно–космічної техніки в Україні / Ф. П. Санін, Э. О. Джур, Л. Д. Кучма, В. В. Хуторний. – Д. : Изд–во Днепропетр. ун–та, 2001. – 400 с.
2. Планы научной деятельности предприятий Академии наук Украинской ССР на 1960 год по закрытой тематике (21.07.1960) 153 л. – ЦГАООУ. – Ф. 1. – Оп. 24. – ед. хр. 5202.
3. Веревен В. В. Профессия с грифом “секретно” / В. В. Веревен, Ю. И. Мошненко, С. С. Кондрашова, И. Г. Ханин. – Днепропетр. ун–т, 2001. – 536 с.
4. Ларін А. О. Василь Євдокимович Бреславський – видатний вчений – механік (до 90–річчя з дня народження) / А. О. Ларін // Вісник Національного технічного університету “ХПІ”. – Динаміка і міцність машин. – 2010. – Вип. 37. – С. 12–19.
5. Косько И. К. Кинематическое и динамическое исследование механизмов стана холодной прокатки тонкостенных труб : дис ... канд. техн. наук / Косько Игорь Константинович. – Д., 1952. – 120 с.
6. Косько И. К. Динамический анализ и синтез продольных нагрузок ракет : дис ... докт. техн. наук / Косько Игорь Константинович. – Д., 1971. – 324 с.
7. Косько И. К. Вопросы прочности, надежности и разрушения механических систем : [Текст]. Учеб. пособ. / И. К. Косько, М. И. Дулищева, Г. Д. Макаров, Д. Н. Яременко, Б. И. Крюков. – Д., 1969.

References

1. Sanin F. P. Rozvytok raketon–kosmichnoi' tehniky v Ukraini / F. P. Sanin, Э. O. Dzbur, L. D. Kuchma, V. V. Hutornyj. – D. : Izd–vo Dnepropetr. un–ta, 2001. – 400 s.
2. Plany nauchnoj dejatel'nosti predpriyatij Akademii nauk Ukrainskoj SSR na 1960 god po zakrytoj tematike (21.07.1960) 153 l. – CGAOUU. – F. 1. – Op. 24. – ed. hr. 5202.
3. Verenev V. V. Professija s grifom “sekretno” / V. V. Verenev, Ju. I. Moshnenko, S. S. Kondrashova, I. G. Hanin. – Dnepropetr. un–t, 2001. – 536 s.
4. Larin A. O. Vasyi' Jevdokymovyh Breslavs'kyj – vydatnyj vchenyj – mehanik (do 90–richchja z dnja narodzhennja) / A. O. Larin // Visnyk Nacional'nogo tehnicznego universytetu “HPI”. – Dynamika i micnist' mashyn. – 2010. – Vyp. 37. – S. 12–19.
5. Kos'ko I. K. Kinematicheskoe i dinamicheskoe issledovanie mehanizmov stana holodnoj prokatty tonkostennyh trub: Dis ... kand. tehn. nauk / Kos'ko Igor' Konstantinovich. – D., 1952. – 120 s.
6. Kos'ko I. K. Dinamichekij analiz i sintez prodol'nyh nagruzok raket : Dis ... dokt. tehn. nauk / Kos'ko Igor' Konstantinovich. – D., 1971. – 324 s.
7. Kos'ko I. K. Voprosy prochnosti, nadezhnosti i razrusheniya mehanicheskijh sistem: [Tekst]. Ucheb. posob. / I. K. Kos'ko, M. I. Duplishheva, G. D. Makarov, D. N. Jaremenko, B. I. Krjukov. – D., 1969.

Nikiforova I. V., graduate student of Faculty of Physical Engineering, Dnipropetrovsk National University (Ukraine, Dnipropetrovsk), lizaveta.tv@rambler.ru

Formation of the theory of oscillations in rocketry in Dnipropetrovsk National University in the II half of the twentieth century

The development of rocketry in the USSR in the 70 years of the 20th century the solution of strength problems associated with the study of transient processes during unsteady motion of rockets required. In the design of equal missiles of minimum weight, the body which haved would be minimal dynamic loads, and had given the frequency characteristics, there they were in need for dynamic analysis and synthesis of longitudinal loads of rockets. The study of transition processes in missiles during unsteady motion under the action of forces of short duration compared with the period of natural oscillations of the rocket. All works that were written in Dnepropetrovsk in the aerospace field, had marked “Secret”. This fact made it impossible to appreciate the contribution of scientists. In this article, the author first analyzed the contribution of scientists Dnipropetrovsk National University (DNU) in the national science and technology in the theory of oscillations.

Keywords: the theory of oscillations, activities of scientists the DNU, the dynamics of transitional processes, the multistage rockets.

Нікіфорова Є. В., аспірантка фізико–технічного факультету, Дніпропетровський національний університет (Україна, Дніпропетровськ), lizaveta.tv@rambler.ru

Становлення теорії коливань в ракетній техніці в Дніпропетровському національному університеті в II половині XX сторіччя

Починаючи з 50–тих років 20–ого століття розвиток ракетної техніки в СРСР вимагало вирішення проблем, пов'язаних з дослідженням перехідних процесів під час несталої руху ракет. При проектуванні ракет мінімальної ваги, корпус яких навантажувався б мінімальними динамічними навантаженнями і мали задані частотні характеристики, з'явилися необхідність у динамічному аналізі та синтезі позовожніх навантажень ракет. Особливий інтерес представляє дослідження перехідних процесів, що протікають в ракетах під час несталої руху при дії сил малої тривалості в порівнянні з періодом власних коливань ракети. Всі роботи, які були написані в Дніпропетровську в ракетно–космічній галузі, мали гриф “таємно”. Цей факт не давав можливості оцінити внесок учених. У даній статті вперше проаналізовано внесок вчених Дніпропетровського національного університету (ДНУ) у вітчизняну науку і техніку з теорії коливань.

Ключові слова: теорія коливань, наукова діяльність вчених ДНУ, динаміка перехідних процесів, багатоступеневі ракети.

* * *

УДК 930.24:001.891:631.582(477)

Коваленко Н. П.,

кандидат сільськогосподарських наук,
старший науковий співробітник, провідний науковий
співробітник сектора наукознавства, Центр історії
аграрної науки ННСГБ НААН України
(Україна, Київ), VoikoNP@ukr.net

РОЗВИТОК НАУКИ ПРО СІВОЗМІНИ У СИСТЕМАХ ЗЕМЛЕРОБСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОЇ ШКОЛИ ННЦ “ІНСТИТУТ ЗЕМЛЕРОБСТВА НААН”

На основі архівних матеріалів визначено передумови становлення та розвитку наукової школи з розроблення ефективних сівозмін у системах землеробства Лісостепу та Полісся України в Національному науковому центрі “Інститут землеробства НААН”. Встановлено основні напрями діяльності вчених–фундаторів наукової школи, а також їхніх учнів і послідовників та їхній внесок у розвиток науки про сівозміни у системах землеробства України.

Ключові слова: передумови становлення, історичний розвиток, ефективні сівозміни, системи землеробства, структура посівних площ, наукова школа.

На сучасному етапі розвитку нашої держави спостерігається процес відродження забутих фактів та імен, що, в свою чергу, є встановленням точної істини. Фундаментальні дослідження нині проводяться науковцями Центру історії аграрної науки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН, завдяки яким вдалося відтворити десятки імен вчених різних наукових шкіл та центрів, які працювали у галузі сільськогосподарства. Серед них: П. В. Будрін, К. К. Гедройц, Г. Г. Махов, В. М. Ремесло, В. І. Сазанов, П. Р. Сльозкін, О. Н. Соколовський, А. Г. Терниченко, С. Ф. Тре-

тьяков, В. Я. Юр'євта ін. Дослідження з цієї проблеми потребують продовження з метою з'ясування внеску українських вчених і практиків різних наукових шкіл у розвиток наукових основ сівозмін у системах землеробства України.

Проблема функціонування наукових шкіл та центрів є однією з найбільш дискусійних щодо розвитку науки, існування якої, насамперед, зумовлюється багатогранністю означених понять. Окремі аспекти вищенаведеної проблеми знайшли своє відображення у наукових працях П. К. Анохіна, Д. Д. Зербіно, К. А. Ланге, С. Р. Микулінського, М. І. Родного, Ю. О. Храмова, М. Г. Ярошевського та інших дослідників. За їхнім визначенням наукова школа – це не просто колектив дослідників з науковим лідером (учитель і учні або лабораторія й відділ на чолі з керівником), а творча співдружність вчених різних поколінь, що об'єднані єдністю принципів підходу до вирішення тієї чи іншої проблеми, стилем роботи і мислення, оригінальністю ідей та методів реалізації своєї наукової програми, що одержала значні результати і завоювала авторитет та суспільне визнання в певній формі знання [1]. Іншими словами, наукова школа – це колектив дослідників–одномумців, висока форма колективної взаємодії у процесі наукового пошуку.

В Україні засновано низку наукових шкіл та центрів з розроблення ефективних сівозмін у системах землеробства. Значний внесок у розвиток вітчизняної аграрної науки належить здобуткам та творчим напрацюванням цілої плеяди вчених–аграріїв Національного наукового центру “Інститут землеробства НААН”, початок наукової діяльності якого припадає на 1900 р. як Центральної агрохімічної лабораторії. За роки існування Інституту з врахуванням надбань попередніх поколінь вчених, виховано плеяду науковців, гідних продовжувачів славетних традицій, наукові дослідження яких є скарбом аграрної науки.

Враховуючи вагомі наукові здобутки та важливість творчої співдружності вчених та спадкоємців поколінь в ННЦ “Інститут землеробства НААН” організована й діє наукова школа з розроблення ефективних сівозмін у системах землеробства Лісостепу і Полісся України, заснована завідувачем відділу агротехніки, кандидатом с.–г. наук Ф. А. Поповим (1901–1988) [2, с. 124–126]. Вчений підготував 23 кандидати с.–г. наук, опублікував понад 110 наукових праць, у т.ч. монографію “Про неспроможність травопілля та наукові основи системи землеробства” (1961 р.).

Починаючи з 1936р. у відділі агротехніки створено лабораторію землеустрою та сівозмін, де під керівництвом Ф. А. Поповарозроблено правильні сівозміни, визначено ефективні норми і способи внесення вапна у сівозмінах; упродовж 1944–1951рр. для підвищення врожайності сільськогосподарських культур встановлено ефективний обробіток ґрунту у сівозмінах. У цей час старший співробітник відділу агротехніки, професор О. М. Надеждин розробив ефективні сівозміни для бурякової зони; старший науковий співробітник відділу хімізації, кандидат с.–г. наук І. Л. Колошавизначив ефективні системи удобрення зерно–бурякових сівозмін.

У 1951 р. з метою всебічного дослідження впливу внесення добрив та обробітку ґрунту на вирощування сільськогосподарських культур у різних сівозмінахла-

бораторію сівозмін відокремили від відділу агротехніки, яка набула самостійного статусу під керівництвом талановитого вченого і організатора, кандидата с.–г. наук В. О. Пастушенка (1907–1999) [3, с. 3–4]. Він уперше в Україні дав сівозмінам всебічне теоретичне і практичне обґрунтування, розробив їхню класифікацію та орієнтовні схеми чергування культур для різних ґрунтово–кліматичних умов.

Потрібно відмітити, що керували лабораторією сівозмін кандидати с.–г. наук В. О. Пастушенко (1951–1975 рр.), І. Г. Предко (1976–1988 рр.), Г. К. Медвідь (1988–1992 рр.), доктор с.–г. наук П. І. Бойко (1992–2003 рр.). У цілому, дослідженню різних аспектів сівозмін приділяли увагу співробітники ННЦ “Інститут землеробства НААН”: доктори с.–г. наук П. І. Бойко (1963 р. – дотепер), В. В. Кульбіда (1965–1997 рр.), кандидати с.–г. наук О. О. Артюшенко (1974–2011 рр.), В. О. Бородань (1976–2005 рр.), В. Ф. Бучнева (1953–1971 рр.), П. Д. Грінчук (1965–1987 рр.), І. Г. Захарченко (1951–1979 рр.), Н. П. Коваленко (1997–2011 рр.), Л. І. Нікіфоренко (1969–1976 рр.), В. О. Пастушенко (1951–1978 рр.), В. М. Рибак (1957–1963 рр.), У. П. Сем'янова (1951–1969 рр.) та ін.

У 50–х роках ХХ ст. вчениминаукової школи під керівництвом В. О. Пастушенка визначено ефективнісівозміни для господарств різної спеціалізації, насичені 40–100% зерновими, 10–40% технічними, 10–60% кормовими та проміжними культурами; встановлено наукові принципи розміщення сільськогосподарських культур у сівозмінах; розроблено систему боротьби з ерозією ґрунтів на еродованих землях, яка охоплювала протиерозійну організацію території та запровадження ґрунтозахисних сівозмін [4, с. 8]. Вперше в Україні розпочато і здійснено цикл досліджень кругообігу азоту в системі “ґрунт – добриво – рослина – вода – атмосфера” за допомогою стабільного ізотопу азоту ^{15}N , параметрів симбіотичної і несимбіотичної азотфіксації в польових умовах, що дало нове уявлення про трансформацію азоту в зазначеній системі.

У 60–х роках ХХ ст. найважливішими складовими творчих здобутків наукової школи під керівництвом В. О. Пастушенкає розроблення та запровадження у виробництво системи сівозмін для різних ґрунтово–кліматичних умов України; інтенсивної системи землеробства з оптимальною структурою посівних площ, насиченою провідними сільськогосподарськими культурами [5, арк. 5–6]. Встановлено, що підвищення врожайності та якості сільськогосподарських культур зумовлено, насамперед, умовами вирощування культур, серед яких важливе місце займають попередники та удобрення [6, арк. 61–62]. Визначено залежність якості сільськогосподарської продукції (білок, сира клейковина, скловидність, маса 1000 зерен, натура, вміст азоту, фосфору і калію) від місця культур в сівозміні, попередників, внесення добрив, особливостей ґрунту та погодних умов [7, арк. 29–30].

Науковцями визначено ефективні системи сівозмін, обробітку ґрунту, удобрення для умов зрошення, агротехніку одержання високих урожаїв провідних сільськогосподарських культурна зрошуваних землях [8, арк. 3–4]; вплив системи обробітку ґрунту і внесення добрив у зерно–просапних сівозмінах на родючість ґрунту та якість сільськогосподарської продукції [9,

арк. 15–16]; роль бобових культур у нагромадженні біологічного азоту в ґрунті [10, арк. 1–3]; ефективні сівозміни у системах землеробства на осушених торф'яно-болотних, надмірно-зволожених мінеральних ґрунтах [11, арк. 41–43].

В. О. Пастушенко опублікував понад 170 наукових праць, його учні, серед яких 22 кандидати і 2 доктори с.-г. наук (П. І. Бойко та В. В. Кульбіда) значно розширили та поглибили дослідження розвитку та удосконалення сівозмін.

Поряд із В. О. Пастушенком працював досвідчений і талановитий вчений, кандидат с.-г. наук І. Г. Захарченко (1913–1979), за ініціатики якого вперше в Україні у широких масштабах встановлено баланс поживних речовин в інтенсивних сівозмінах [2, с. 207–209]. На підставі цих досліджень розроблено науково обґрунтовані нормативи повернення поживних речовин у ґрунт для забезпечення процесу відтворення його родючості. Активним продовжувачем напруму І. Г. Захарченка був кандидат с.-г. наук Г. К. Медвідь (1935–1992), який розробив кількісну і якісну оцінку прибутково-витратних статей балансу азоту у сівозмінах, виявив вплив чинників землеробства на баланс азоту у сівозмінах [2, с. 228–229]. Ці дослідження принесли нові уявлення про азотфіксуючу здатність різних бобових культур та їхню роль у балансі азоту ґрунту і в землеробстві країни в цілому, про трансформацію азоту в системі “ґрунт – рослина”. Це слугувало науковою базою дослідження кругообігу та балансу азоту, фосфору, калію, органічних речовин у системі сівозмін як наукової основи регулювання родючості ґрунту в напрямі її відтворення.

Відомий вчений у галузі землеробства кандидат с.-г. наук І. Г. Предко (1923–1997) встановив ефективне вирощування озимої пшениці в Лісостепу України, зокрема її місце у сівозміні, систему удобрення, обробіток ґрунту залежно від сортів, попередників; роль у сівозміні післяжнивних посівів [2, с. 248–250]. Це дало можливість збалансувати структуру посівних площ сільськогосподарських культур у різних зонах України, рекомендувати виробництву широкий набір сівозмін з урахуванням різних напрямів спеціалізації господарств. Вчений підготував 5 кандидатів наук, опублікував понад 180 наукових, методичних та науково-виробничих праць.

Вагомий внесок у дослідження різних аспектів сівозмін вніс найближчий учень і талановитий послідовник В. О. Пастушенка, відомий вчений у галузі землеробства, доктор с.-г. наук, перший професор лабораторії сівозмін П. І. Бойко (1934 р.н.) [2, с. 31–33]. Він присвятив дослідженню різних аспектів сівозмін у системах землеробства України більше 50 років, наукова діяльність якого тісно пов'язана з ННЦ “Інститут землеробства НААН”.

У 60-х роках ХХст. вчений вперше встановив ефективне розміщення кукурудзи в польових сівозмінах з різним насиченням цією культурою. Ним доведено переважне значення чергування культур для підвищення врожайності кукурудзи у порівнянні з безмінними посівами, визначено кращі попередники кукурудзи, вплив на врожай, якість, продуктивність і економічну ефективність різного насичення кукурудзою ланок сівозмін із зайнятими та чорними парами.

У 90-х роках ХХст. професор П. І. Бойко вперше виконав всебічну агротехнічну оцінку попередників кукурудзи у зв'язку з дією чинників інтенсифікації землеробства Лісостепу України. Виявив ефективність основних чинників землеробства погодних умов на врожайність кукурудзи, забур'яненість посівів, пошкодження хворобами, стан агрофізичних, агрохімічних та біологічних показників родючості ґрунту, а також на продуктивність, якість, економічну ефективність сівозмін з кукурудзою.

Під керівництвом професора П. І. Бойка основну діяльність наукової школи спрямовано на розроблення теоретичних основ і екологічно безпечних агротехнологій відтворення родючості ґрунтів шляхом раціонального землекористування, створення моделей ґрунтозахисних систем землеробства, використання у сівозмінах високоефективних добрив та хімічної меліорації, що забезпечують одержання високоякісної продукції та охорони навколишнього середовища [12, арк. 98]. Вченими побудовано довгоротаційні сівозміни для великих господарств різної спеціалізації та короткоротаційні вузькоспеціалізовані сівозміни для фермерських і орендних господарств та шляхи зменшення негативного впливу несумісності та самонесумісності культур у сівозмінах [13, арк. 143–144], визначено ефективні сівозміни для альтернативного землеробства з максимальним використанням біологічних засобів інтенсифікації.

Професор П. І. Бойко вперше організував комплексні фундаментальні дослідження з визначення впливу біологічних чинників родючості ґрунту на продуктивність сільськогосподарських культур, родючість та фітосанітарний стан ґрунту і посівів у сівозмінах. Результати досліджень забезпечили вагомий внесок у розвиток вчення з аллопатії в землеробстві та підсилили важливу роль сівозмінного чинника у подоланні негативної дії ґрунтовоми.

Під керівництвом професора П. І. Бойка розроблено методичні підходи і програми досліджень, проведено закладення тривалих дослідів з виявлення ефективності різноротаційних сівозмін Лісостепу та Полісся України. Вчений опублікував понад 230 наукових праць, серед яких відмітимо монографію “Кукурудза в інтенсивних сівозмінах” (1990 р.), наукові видання: “Сівозміни в інтенсивному землеробстві” (1974 р.), “Правильна сівозміна – запорука високого врожаю” (1975 р.), “Роль сівозмін в інтенсивному землеробстві” (1986 р.), “Біологічна та екологічна роль сівозмін в землеробстві” (1990 р.), є співавтором багатьох підручників та наукових видань, в яких розкрито значення багатогранних аспектів сівозмін різної спеціалізації та ґрунтово-кліматичних умов України.

Учні професора П. І. Бойка (8 кандидатів с.-г. наук, з яких на сьогодні 1 доктор с.-г. наук) досягли значних успіхів у науково-дослідній роботі щодо безпосереднього розвитку сівозмін у системах землеробства України. Зокрема, одним із талановитих послідовників професора П. І. Бойка є директор ННЦ “Інститут землеробства НААН” доктор с.-г. наук, професор, член-кореспондент НААН В. Ф. Камінський (1960 р.н.) [2, с. 210–212], який підготував 7 кандидатів с.-г. наук, опублікував понад 130 наукових праць, має 2 патенти на винаходи.

Основним напрямом науково-дослідної роботи другого учня В. О. Пастушенка – доктора с.-г. наук В. В. Кульбіди (1932–1997) відмічено інтенсифікацію і біологізацію сівозмін Полісся України, підвищення ролі післяжнивних та післяюкисних культур у сівозмінах [2, с. 86–87]. Вчений опублікував 120 наукових праць, у т.ч. є співавтором монографії “Інтенсивні сівозміни Лісостепу і Полісся” (1975 р.).

На початку ХХІ ст. вчені наукової школи під керівництвом професора П. І. Бойка приділяли значну увагу розробленню систем землеробства, що забезпечують раціональне використання сільськогосподарських угідь, відтворення родючості ґрунтів і їхній захист від ерозії, підвищення продуктивності та стійкості агроценозів [14, арк. 191]; удосконаленню систем різноротаційних сівозмін, що забезпечують виробництво конкурентоспроможної продукції і збереження родючості ґрунту в умовах Лісостепу України; створенню бази даних для побудови науково обґрунтованих сівозмін і структури посівних площ на основі комп’ютерного забезпечення.

На сучасному етапі основну діяльність наукової школи з розроблення ефективних сівозмін у системах землеробства Лісостепу та Полісся ННЦ “Інститут землеробства НААН” спрямовано на: обґрунтування теоретичних, методичних і практичних основ оптимізації структури посівних площ та сівозмін на основі контролю за родючістю ґрунту, кількістю та якістю врожаю, економічною та енергетичною ефективністю агротехнічних заходів [15, с. 135–136]. Організовано комплекс досліджень з розроблення і впровадження ефективних різноротаційних сівозмін з найдоцільнішим розміщенням сільськогосподарських культур, що адаптовані до ґрунтово-кліматичних умов України і спеціалізації господарств.

Вчені опрацьовують системи обробітку ґрунту для спеціалізованих сівозмін із довгою та короткою ротацією за умов використання органічних добрив, побічної продукції рослинництва, проміжних культур, зокрема у сівозмінах з високим насиченням зерновими культурами [16, с. 46–47]; розробляють наукові основи та практичні рекомендації з впровадження системи сівозмін для виробництва конкурентоспроможної продукції й збереження родючості чорноземних ґрунтів України.

Історичний аналіз свідчить, що наукова діяльність кандидата с.-г. наук Ф. А. Попова є вагомим внеском у зміцнення аграрної науки в Україні, а сформована ним наукова школа з розроблення ефективних сівозмін у системах землеробства Лісостепу та Полісся України в ННЦ “Інститут землеробства НААН” є яскравим прикладом ефективної науково організаційної структури ведення дослідного процесу. Широкий багаторічний досвід і глибокі знання продовжувачів наукової школи з розроблення ефективних сівозмін: члена-кореспондента НААН В. Ф. Камінського, докторів с.-г. наук П. І. Бойка, В. В. Кульбіди, кандидатів с.-г. наук О. О. Артющенка, В. О. Бороданя, В. Ф. Бучнєвої, П. Д. Грінчука, І. Г. Захарченка, Н. П. Коваленко, І. Л. Колоші, Г. К. Медвідя, О. М. Надеждіна, Л. І. Нікіфоренка, В. О. Пастушенка, І. Г. Предка, В. М. Рибак, У. П. Сем’яної та інших вчених мають велике значення та актуальність для сьогодення і майбутнього нашої держави.

Список використаних джерел

1. Храмов Ю. А. История формирования и развития физических школ на Украине / Ю. А. Храмов. – К. : Феникс, 1991. – 216 с.
2. Сайко В. Ф. Золотий фонд ННЦ “Інститут землеробства УААН”: довідково-бібліографічне видання / В. Ф. Сайко, А. В. Боговін, Н. В. Солодюк. – К. : ЕКМО. – 2006. – 299 с.
3. Сайко В. Ф. Становлення інституту землеробства Української академії аграрних наук / В. Ф. Сайко // Землеробство. – К. : Нора-прінт. – 1999. – Вип. 73. – С. 3–19.
4. Інститут землеробства УААН. – К. : Мегарпрінт, 2000. – 43 с.
5. ЦДАВО України. – Ф. Р–27. – Оп. 20. – Спр. 234. – 392 арк.
6. Там само. – Оп. 20. – Спр. 422. – 141 арк.
7. Там само. – Оп. 20. – Спр. 725. – 493 арк.
8. Там само. – Оп. 22. – Спр. 128. – 41 арк.
9. Там само. – Оп. 21. – Спр. 34. – 274 арк.
10. Там само. – Оп. 21. – Спр. 43. – 231 арк.
11. Там само. – Оп. 22. – Спр. 514. – 63 арк.
12. Науковий архів ННЦ “Інститут землеробства НААН”. – Оп. 2. – Спр. 868. – 365 арк.
13. Там само. – Спр. 902. – 831 арк.
14. Там само. – Спр. 938. – 364 арк.
15. Там само. – Спр. 972. – 316 арк.
16. Там само. – Спр. 993. – 174 арк.

References

1. Hramov Yu. A. Istoriya formirovaniya i razvitiya fizicheskikh shkol na Ukraine / Yu. A. Hramov. – K. : Fenix, 1991. – 216 s.
2. Sayko V. F. Zolotiy fond NNC “Instytut zemlerobstva UAAN”: dovidkovo-bibliografichne vydannja / V. F. Sayko, A. V. Bogovin, N. V. Solodjuk. – K. : EKMO. – 2006. – 299 s.
3. Sayko V. F. Stanovlennja Instytutu zemlerobstva Ukrainskogo akademiji agrarnyh nauk / V. F. Sayko // Zemlerobstvo. – K. : Nora-print. – 1999. – Vyp. 73. – S. 3–19.
4. Instytut zemlerobstva UAAN. – K. : Megaprint, 2000. – 43 s.
5. CDAVO Ukrainy. – F. R–27. – Op. 20. – Spr. 234. – 392 ark.
6. Tam samo. – Op. 20. – Spr. 422. – 141 ark.
7. Tam samo. – Op. 20. – Spr. 725. – 493 ark.
8. Tam samo. – Op. 22. – Spr. 128. – 41 ark.
9. Tam samo. – Op. 21. – Spr. 34. – 274 ark.
10. Tam samo. – Op. 21. – Spr. 43. – 231 ark.
11. Tam samo. – Op. 22. – Spr. 514. – 63 ark.
12. Naukovyj arhiv NNC “Instytut zemlerobstva NAAN”. – Op. 2. – Spr. 868. – 365 ark.
13. Tam samo. – Spr. 902. – 831 ark.
14. Tam samo. – Spr. 938. – 364 ark.
15. Tam samo. – Spr. 972. – 316 ark.
16. Tam samo. – Spr. 993. – 174 ark.

Kovalenko N. P., candidate of agricultural sciences, senior research scientist, leading research scientist of sector of research knowledge, Center of history of agrarian science of NSAL NAAS Ukraine (Ukraine, Kiev), BoikoNP@ukr.net

Development of science about crop rotations in the systems of agriculture of Ukraine in the context of activity of scientific school of NSC “Institute of agriculture of NAAS”

On the basis of the archived materials pre-conditions of becoming and development of scientific school are certain from development of effective crop rotations in the systems of agriculture of Forest-steppe and Polesye of Ukraine in the National scientific center “Institute of agriculture of NAAS”. Basic directions of activity of scientists-founders of scientific school, and also their students and followers and their contribution, are set to development of science about crop rotations in the systems of agriculture in Ukraine.

Keywords: *becoming pre-conditions, historical development, effective crop rotations, systems of agriculture, structure of sowing areas, scientific school.*

Kovalenko N. P., kandidat sel'skoxozyajstvennykh nauk, stariy nauchnyy sotrudnik, veduyuyiy nauchnyy sotrudnik sektora naukoznaniya, Tsentr istorii agrarnoy nauki NNSXB NAAN Ukrainy (Ukraina, Kiev), BoikoNP@ukr.net

Развитие науки о севооборотах в системах земледелия Украины в контексте деятельности научной школы ННЦ “Институт земледелия НААН”

На основе архивных материалов определены предпосылки становления и развития научной школы по разработке эффективных севооборотов в системах земледелия Лесостепи и Полесья Украины в Национальном научном центре “Институт земледелия НААН”. Установлены основные направления деятель-

ности ученых–основателей научной школы, а также их учеников и последователей и их вклад в развитие науки о севооборотах в системах земледелия Украины.

Ключевые слова: предпосылки становления, историческое развитие, эффективные севообороты, системы земледелия, структура посевных площадей, научная школа.

* * *

УДК 94:351.77(477.64)“1941/1943”

Орлянський В. С.,
професор, доктор історичних наук, професор
кафедри політології та права,
Запорізький національний технічний університет
(Україна, Запоріжжя), gileya_zaporizhzhya@ukr.net

МЕЛІТОПОЛЬСЬКА МІСЬКА УПРАВА В ПЕРІОД ОКУПАЦІЇ (1941–1943 РР.) (ЗАКІНЧЕННЯ)*

Простежується динаміка функціонування окупаційної влади в особі місцевої міської ради на прикладі Мелітополя, що є гарним випадком обох періодів: під владою військової адміністрації та під цивільним політичним контролем. У перші місяці була розроблена ціла нормативна база для ради в нових умовах. Не рідкістю були прояви ініціативи та ентузіазму. Певний оптимізм щодо нової адміністрації розглядався в якості альтернативи. Перехід до цивільного правління на окупованих територіях негайно відбивався на податковій політиці. Податки переводилися безпосередньо в касу гебітскомісаріату. Безсумнівно, зміни у фінансових повноваженнях вплинули на зміни в повноваженнях управління міської влади.

Ключові слова: Мелітополь, допоміжна управа, окупаційна влада, управління.

Перехід до цивільного керування на окупованих територіях, створення замість довоєнних областей нових адміністративних одиниць – гебітскомісаріатів, відразу відбився найбільш помітно в податковій політиці. Безпосередньо в касу гебітскомісаріату прямо переводилися найбільш значні податки, які успішно збиралися. З підпорядкування міської управи виводилися, а значить і забирався прибуток з них, підприємства, що найбільш рентабельно працюють. Цілий ряд зборів стали направляти прямо в касу німецької адміністрації. Різка зміна ставлення до місцевих управ одержала навіть зовнішнє оформлення, місцеві управи одержали приставку “допоміжні”. У результаті в розпорядженні управи залишалися такі суми, які вже не дозволяли їм виконувати бюджетні зобов’язання самостійно. Так, вилучення за останній квартал 1942 р. із зібраних сум в 3 670 тис. карб., склали 1 896 тис. карб., а за перші чотири місяці 1943 р. було вилучено вже 3 389 тис. з 6 447 тис. карб., які збрала управа [1]. Подібні побори позначилися на фінансових можливостях управи, якщо другу половину 1942 р. управа ще виживала за рахунок фінансових запасів, то до весни 1943 р. дефіцит склав уже більше 10%. Єдиним способом поповнення бюджету і його виконання стало одержання дотацій від Гебітскомісаріату. Подібна система була узаконена. Самі дотації, як ми можемо припустити, одержувати було не складно, гроші німецькі інстанції видавали, питання було в іншому. Відповідно до подібної економічної схеми, німецька адміністрація одержала можливість здійснювати повний контроль над різними сферами діяльністю управи за допомогою контролю над виділеними грошми. По суті, міська управа втратила значну частину своєї фінансової незалежності, яку вона мала при військовому управлінні.

нансової незалежності, яку вона мала при військовому управлінні.

Із самого початку встановлення цивільної окупаційної адміністрації, ця структура відкрито показувала своє місце й роль. У документі від 27 червня 1942 р. говорилося, що створюваний гебітскомісаріат зажадав для своїх потреб від управи речі й меблі, реквізовані колись у євреїв [2]. Як би це не здавалося дивним, але подібна безпеліційна форма не була властива попередній формі управління. Тим більше, що було б сумнівно думати, що в комісаріаті не знали про долю єврейського майна. Міській управі довелося за допомогою поліції примусово вилучати в людей речі й меблі, за які вони вже розрахувалися. На звернення міської управи до німецької влади про перерахування грошей для виплати людям компенсацій за вилучені в них речі, відповіді нами виявлено не було. Ми можемо припустити, що відповіді скоріше всього, зовсім не було.

Нова податкова політика цивільної адміністрації внесла певний переполюх у вже налагоджені економічні відносини регіону. На наш погляд, не варто говорити про реакцію збурювання або відкритого невдоволення. Скоріше це була слухняна реакція виконавців на різку зміну правил поведінки й спроба оптимально до цього пристосуватися. Ціла група документів показує, що робилось для цього: це й спроба перейти під контроль кримських фірм, спроба обговорити зміни термінів оплати різних платежів, перехід під керування обласних або навіть центральних структур [2, арк. 12, 15, 95, 97, 98, 104, 134]. Подібна політика відбилася в структурі керування промисловістю міста. На весну 1943 р. по місту Мелітополю згадується 53 працюючих підприємства, з яких 11 перебували під прямим керуванням Гебітскомісаріату й тільки 14 перебували під керуванням міської управи. Шість підприємств тільки значилися в списку, так як усе обладнання з них було вивезено, тому господарська діяльність на них не велася. Усі інші перебували в структурі облспоживспілки або мали підпорядкування в Криму [2, арк. 101–111]. Як відзначалося в одному з документів, починаючи із серпня 1942 р., міська управа вже ніколи не збирала податки в повному обсязі.

До другої половини 1942 р. відноситься один дуже цікавий документ. Нам дуже складно дати оцінку даному документу, тому що його, як би, не повинно було бути в окупованому місті. Назва документа – “Список підприємств і організацій міста Мелітополя, що відмовилися платити податки й збори” [2, арк. 178]. Ми хотіли б звернути увагу на стиль цього документа – “відмовилися платити”. Усі боржники були розбиті на п’ять груп. Перша група боржників, це підприємства, що не заплатили земельну ренту й податок з будов (одне підприємство). Друга група – це підприємства, що не заплатили податок з обігу (6 підприємств). Третя група підприємств не виконали відрядження на охорону здоров’я (8 підприємств). Сама більша була четверта група підприємств, яка не заплатила прибуткового податку із прибутку (15 підприємств). П’ята група із шести підприємств була просто позначена як ті, які не платять взагалі нічого. Ми не можемо сказати, для чого був складений подібний список, тому що про якісь покарання інформації не виявлено. Не зрозуміло й чому цей документ перебував у міській управі, адже більшість

* Початок див.: Орлянський В. С. Мелітопольська міська управа в період окупації (1941–1943 рр.) (початок) // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2013. – Вип. 75 (№8). – С. 93–95.